

JUGOSLAVIJA I INFORMBIRO – UZROCI I POČETAK SUKOBA

Nikola Tošić Malešević*
Ministarstvo odbrane Republike Srbije,
Univerzitet odbrane u Beogradu, *Vojno delo*

Sukob Jugoslavije i Informbira svakako predstavlja prvi i najznačajniji sukob u tzv. Istočnom bloku koji se nalazio pod vođstvom SSSR-a. Epilog tog sukoba bio je rascep između Jugoslavije i Istočnog bloka, kao i uspostavljanje bližih odnosa između Jugoslavije i zemalja tzv. Zapadnog bloka na čelu sa SAD.

Mnogo radova je do sada napisano u kojima se pokušava zaključiti šta su glavni razlozi koji su doveli do sukoba. Razmatrali su se ideološki, spoljnopolitički razlozi, njihova kombinacija i tako dalje. Ovaj rad ne predstavlja konačnu reč o tome već samo nudi moguće odgovore na pitanje koji su razlozi doveli do toga da dve bliske saveznice iz Drugog svetskog rata samo nekoliko godina po njegovom završetku dođu do ivice izbijanja ratnih sukoba između njih.

Ključne reči: *Informbira, Jugoslavija, SSSR, Tito, Staljin, Istočni blok, sukob*

Uvod

Drugi svetski rat na evropskom kontinentu završen je bezuslovnom kapitulacijom Nemačke, 9. maja 1945. godine.¹ Države pobednice, u prvom redu one koje su se aktivno vojno borile protiv sila Osovine (Savez Sovjetskih Socijalističkih Republika, Sjedinjene Američke Države, Velika Britanija i Severna Irska, Francuska, Kina, Jugoslavija, Kanada, Australija, Novi Zeland, Južna Afrika i Brazil) slavile su pobedu nad najjačim protivnikom iz neprijateljskog bloka.² Glavne savezničke države (SSSR, SAD i Velika Britanija) koncentrisale su se, zajedno sa Kinom, na poslednjeg preostalog protivnika, Japan, koga su ubrzo porazile primoravši ga da potpiše kapitulaciju 2. septembra 1945. godine čime je, posle šest godina, završen Drugi svetski rat.³ Iako se sada očekivalo da se međunarodna situacija konačno umiri, to se ipak nije dogodilo. Naime, velika antifaši-

* Autor je spoljni saradnik *Vojnog dela* i samostalni istraživač – master istoričar.

¹ Van evropskog kontinenta, Drugi svetski rat je završen kapitulacijom Japana 2. septembra 1945. godine.

² Sile Osovine činile su Nemačka, Italija i Japan a njihovi saveznici su bili Mađarska, Rumunija, Bugarska i Finska.

³ Drugi svetski rat otpočeo je napadom Nemačke na Poljsku 1. septembra 1939. godine.

stička koalicija Sovjetskog Saveza, Velike Britanije i Sjedinjenih Američkih Država samo kratko je nadživela kapitulaciju Nemačke i Japana. Savezništvo tri pomenute velike sile počelo se narušavati još krajem Drugog svetskog rata, ali ga je do njegovog završetka držao zajednički interes. Kada je pretnja nestala porazom njihovih protivnika, savez se više nije mogao održavati. Međunarodne i druge okolnosti posle rata dovele su do formiranja dva bloka, kapitalističkog pod vođstvom SAD i socijalističkog pod vođstvom SSSR-a. Njihovi različiti interesi dovešće do jedne specifične pojave nazvane hladni rat, u kojem su oba bloka nastojala prvenstveno, mada ne samo zato, proširiti svoju dominaciju nad svetom, izbegavajući pri tome direktni međusobni vojni sukob.

Kraj Drugog svetskog rata bio je početak jedne nove ere za ceo svet.⁴ On nije doneo samo vojni poraz sila Osovine i fašizma već je doveo i do dubokih promena i pomeranja u odnosima između društveno-političkih snaga u svetu. Sovjetski Savez više nije bio jedina socijalistička zemlja u svetu.⁵ U mnogim istočnoevropskim zemljama komunističke partije su došle na vlast ili su bile na putu da to urade. Zahvaljujući svojim zalaganjima u borbi protiv fašizma i ugledu SSSR-a, Komunističke partije jako su ojačale i na Zapadu (naročito u Italiji i Francuskoj), tako da su i u tim državama bile članice vlada.

Sovjetski Savez je iz rata izašao kao svetska sila, sa velikim političkim ugledom, uglavnom zbog odlučujućeg doprinosa u slomu fašizma. U međunarodnim odnosima postao je činilac bez čijeg se sudelovanja nije moglo rešiti nijedno važno pitanje.⁶ Sovjetski Savez doživeo je transformaciju. On jeste bio strahovito razoren, opustošen i sa velikim ljudskim gubicima ali je, sa druge strane, vojni potencijal bio vrlo veliki. Industrijski potencijal nije bio toliko teško oštećen kako se u prvi mah mislilo, jer je u vreme rata, dublje u unutrašnjosti, stvoren novi industrijski centar.

Imperijalizam je slabio. U svetu su se naglo širili oslobodilački i antikolonijalistički pokreti, što je dovelo do formiranja mnogih novih nezavisnih država (Indija, Indonezija, Filipini, Severna i Južna Koreja, arapske zemlje, itd.).

Posle Drugog svetskog rata izmenjen je i raspored moći između kapitalističkih zemalja. Porazom Nemačke i Japana njihova uloga u međunarodnim odnosima prvih posleratnih godina bila je znatno umanjena.⁷ Francuska je iz rata izašla znatno oslabljena, uprkos pokušajima Šarla De Gola da joj vrati status velike sile koju ona faktički više nije imala. Velika Britanija pobedila je u ratu i ostala velika sila, ali je i ona bila veoma oslabljena i iscrpljena. U ratu je postala dužnik SAD, a njen uticaj u Evropi bitno je opao u korist SSSR-a i SAD. Štaviše, Velika Britanija morala se povlačiti pred SAD i u svojim tradicionalnim sferama uticaja, kao što su Grčka i Turska. Širenje oslobodilačkih i antikolonijalističkih pokreta imalo je veliku posledicu po Veliku Britaniju i Francusku. Njihova kolonijalna carstva počela su se raspadati.⁸ U sličnoj situaciji našle su se i pretežno belaičke ili one pod dominacijom belaca, države britanskog Komonvelta kao, na primer, Kanada, Južna Afrika, Australija i Novi Zeland. I u njima su se osetile posledice rata i ekonomskih

⁴ Leo Mates, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1976., str. 41.

⁵ Rodoljub Čolaković, Dragoslav Janković, Pero Morača, *Pregled istorije Saveza komunista Jugoslavije*, Institut za izučavanje radničkog pokreta, Beograd, 1963., str. 455.

⁶ Pero Morača, Stanislav Stojanović, *Povijest Saveza komunista Jugoslavije*, Izdavački centar „Komunist“, Narodna knjiga, Rad, Beograd, 1985., str. 313.

⁷ Isto, str. 314.

⁸ Isto, str. 314.

teškoća, te su tako ubrzo dospale pod uticaj SAD.⁹ Japan je doživeo velika razaranja uključujući i ona izazvana atomskih bombardovanjem dok je Kina, iako pobjednička zemlja, bila pogođena političkim previranjima, a ubrzo i nastavkom građanskog rata između Kuomintanga na čelu sa Čang Kaj Šekom i Kineske crvene armije (koju je osnovala Komunistička partija Kine) pod vođstvom Mao Ce Tunga.

Najjača država u kapitalističkom svetu tako su postale SAD. Iako su one i pre Drugog svetskog rata bile najmoćnija ekonomska sila i posedovale najveći potencijal za vođenje rata, njihova uloga u svetu je značajno porasla tek nakon njegovog završetka. Sjedinjene Države su iz rata izašle u svakom pogledu moćnije nego što su bile pre njega, a pored toga u to vreme samo SAD su raspolagale nuklearnim oružjem.¹⁰ Ovakav položaj SAD proistekao je iz toga što se rat nije vodio na njenoj teritoriji, pa čak ni blizu njihovih granica. Ratni napor, budući da su u rat ušle kasnije i imale velike ekonomske mogućnosti, nije iscrpeo američku ekonomiju nego je doprineo povećavanju njenog industrijskog i poljoprivrednog potencijala. Zbog toga je nastalo takvo stanje da je ceo saveznički svet posle rata dospeo, u većoj ili manjoj meri, u zavisnost Sjedinjenih Država. Ta zavisnost ogledala se u finansijskoj pomoći, industrijskoj proizvodnji, finansijama, itd.

Tako je već u samom prelaznom momentu od rata ka posleratnim odnosima postavljena demarkaciona linija na kojoj su se susrele dve najveće i najmoćnije sile posleratnog sveta – SSSR-a i SAD.¹¹ Sjedinjene Države su već u prvim godinama posle rata imale dva cilja (inače, oni su se nazirali još krajem rata kao i sovjetski) koja su bila suprotstavljena SSSR-u. Prvo, da nametnu svetu svoju koncepciju međunarodnih odnosa i pribave sebi status neprikosnovenog arbitra u regulisanju uslova međunarodne saradnje i, drugo – da potisnu komunizam i neutrališu njegov uticaj na pokretačke snage socijalnih potresa u zapadnim državama, te da socijalne sukobe u pojedinim zemljama zamene sukobom između država.¹² Može se reći da su se na Zapadu bojali mogućnosti izbijanja revolucija u kojima bi mnogi članovi vladajućih elita izgubili vlast. Zato su stalno svuda videli opasnost od „komunističke ekspanzije“. Zatim, na Zapadu su mnogi smatrali da režimi uspostavljeni na istoku Evrope i Balkanu nisu ostvarenje slobodoljubivih ciljeva za koje su se borili, a i bili su, po njima, protivni Deklaraciji o oslobođenoj Evropi, usvojenoj u Jalti.

Sa druge strane, SSSR je imao drugačije ciljeve. Staljin se, pre svega, držao interesnih sfera, tj. osnova sporazuma sa Čerčilom u Moskvi, 9. oktobra 1944. godine. Može se reći da se tog sporazuma držao prvenstveno zbog toga što je smatrao da bi i ubuduće neka vojna pretnja SSSR-u mogla doći sa Zapada, te da je ta interesna sfera u istočnoj Evropi i na Balkanu SSSR-u potrebna kao neki zaštitni pojas. Zato su traženja zapadnih zemalja u Jalti da se donese Deklaracija o oslobođenoj Evropi, zatim njihova insistiranja oko političkog uređenja istočnoevropskih i balkanskih država i njihovo neprihvatanje „narodne demokratije“ u njima, koja im je suviše odisala revolucionarnom aromom, kod Staljina izazivala jedan određeni strah. On je mislio da time zapadne zemlje žele u državama susednim SSSR-u dovesti na vlast nekadašnje protivruske stranke i onda jednostavno istisnuti SSSR sa tih prostora.¹³ A to je, po Staljinu, već predstavljalo opasno ugrožavanje

⁹ L. Mates, *Međunarodni odnosi...*, Nolit, Beograd, 1976., str. 42.

¹⁰ Isto, str. 41.

¹¹ Isto, str. 43.

¹² Radovan Radonjić, *Izgubljena orijentacija*, Radnička štampa, Beograd, 1985, str. 20.

¹³ Isak Dojčer, *Staljin, Politička biografija*, Globus, Zagreb, 1977, str. 467.

vanje bezbednosti SSSR-a. Osim toga, takav razvoj događaja značio je i kršenje dogovora o interesnim sferama. Nema ubedljivih dokaza da je Staljin zaista planirao da izazove svetsku komunističku revoluciju (na primer, SSSR je propuštao da utiče na razne anti-imperijalističke i antikolonijalističke ustanke, te će zbog toga zemlje nastale kao rezultat tih ustanaka ili pasti pod uticaj bivših kolonijalnih gospodara, u tzv. neokolonijalizam ili će otići u blok nesvrstanih), mada nije isključeno da bi mu takav razvoj događaja godio. Treba se podsetiti da je jedno od osnovnih učenja Marksa glasilo da će jednog dana doći do svetske revolucije koja će učiniti kraj kapitalizmu i doneti formiranje novog, pravednijeg komunističkog društva. Ipak, u svetlu danas dostupnih saznanja može se reći da Staljin nije aktivno podsticao takav razvoj događaja.

Trumanova doktrina i Maršalov plan

Iz svega izloženog može se videti da savez pobednika Drugog svetskog rata nije sačuvao koheziju posle završetka neprijateljstava. Naprotiv, pukotine koje su u njemu postojale još u ratu dovele su do stvaranja sukoba.¹⁴ Ubrzo su se desili određeni događaji koji su na kraju kao ishod imali formiranje blokova i početak hladnog rata. Već na konferenciji u Potsdamu jula–avgusta 1945. godine došlo je do rasprave o primeni Deklaracije o oslobođenoj Evropi. Svaka strana imala je svoje viđenje „demokratije”. Sovjetski Savez nije želeo da ispoštuje odluku konferencije u Jalti na kojoj je odlučeno da se formira „jaka, slobodna, nezavisna i demokratska” Poljska rekonstrukcijom njene privremene vlade na što široj osnovi. Umesto toga, Staljin je na sve načine potpomagao vladu Poljske radničke partije. Na optužbe zbog svog ponašanja odgovarao je optužbama na ponašanje Britanaca u Grčkoj i američku podršku Britancima u toj zemlji, gde su ove države potpomagale antikomunističke snage. Zapadne sile smatrale su Grčku svojim zabranom, pa su se u SSSR-u pitali kojim pravom se oni mešaju u stvari sovjetske zone. Jednostavno, sovjetska sfera uticaja stvorena je sovjetskim oružjem. Crvena armija potukla je Vermaht na istočnom frontu u ratu koji nije mnogo zavisio od operacija zapadnih saveznika. Moć SSSR-a u Istočnoj Evropi i na Balkanu već je bila uspostavljena i preko nje se nije moglo prelaziti.¹⁵

Zatim se isprečio problem Nemačke. Na konferencijama u Jalti i Potsdamu odlučeno je da se Nemačka podeli na zone i da u naturi nadoknadi ratnu štetu nanetu saveznicima. Proklamovana je spremnost da se nemački militarizam i nacizam trajno iskorene kako Nemačka nikada više ne bi ugrozila svoje susede i svetski mir.¹⁶ Istočna Pruska i Keninsberg (kasnije Kalinjingrad) pripojeni su SSSR-u. Sjedinjene Države, SSSR, Velika Britanija i Francuska dobile su po jednu okupacionu zonu u Nemačkoj, a formiran je i Kontrolni savet ovih velikih sila. Sa svim ostalim poraženim državama sklopljeni su mirovni ugovori, ali ne i sa Nemačkom. A to je bilo najbitnije. Iako potučena, Nemačka je bila još uvek veoma značajna. Bez sporazuma u pogledu njene sudbine, svaki partner sumnjao je da onaj drugi želi poraženu naciju prevesti na svoju stranu i tako poremetiti ravnotežu snaga u Evropi. Svako je hteo konsenzus, ali kao i u ostalim krajevima kontinenta, svako je išao suprotnim pravci-

¹⁴ L. Mates, *Međunarodni odnosi...*, Nolit, Beograd, 1976, str. 43.

¹⁵ Branko Petranović, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, III, Nolit, Beograd, 1988, str. 10.

¹⁶ Isto, str. 9-10.

ma. Komunisti i pristalice liberalne građanske demokratije nisu razumevali jedni druge. Svako je imao svoje poglede. Sovjetski Savez obraćao je svoje zanimanje na široke slojeve kroz agrarnu reformu i konfiskaciju industrije koja je pripadala nacistima, dok su SAD i Velika Britanija više obraćali pažnju na slojeve koji su odavno imali ekonomsku moć.¹⁷ Razlikovali su se i u oceni prirode fašizma koji su hteli iskoreniti. Sovjetski Savez smatrao ga je diktaturom najagresivnijeg dela krupnog kapitala i ostalih konzervativaca dok su zapadne sile u njemu gledali puku tiraniju uperenu protiv svakog ogledanja slobode. Na to su se nadovezali problemi oko isplate ratne odštete, jer su zapadni saveznici smatrali da Sovjeti traže previše. Sovjeti su na to uzvraćali optužbama da zapadnjaci, uskraćujući SSSR-u ratnu odštetu u iznosu koji je tražen, žele oslabiti i omesti obnovu opustošenih područja SSSR-a. Problem istočnih granica takođe je opterećivao međusavezničke odnose. Nemačka granica na istoku postavljena je na reci Odri, a sve teritorije istočno od nje pripojene su Poljskoj. Mnogi na Zapadu smatrali su da je to preveliko sakaćenje nemačke teritorije. Na problem Nemačke i Poljske nadovezali su se i mnogi drugi problemi, kao građanski rat u Grčkoj koji je izbio 1946. godine, odmetanje Jugoslavije iz socijalističkog bloka 1948. godine, odnos prema revoluciji u Kini, prema opoziciji u istočnoevropskim i balkanskim zemljama, progon političkih protivnika i drugih u SSSR-u, izbacivanje komunističkih partija iz vlada zapadnoevropskih i južnoevropskih država maja 1947, progoni komunista u SAD (markizam), itd. Kao što se može videti, erupcije hladnog rata izbijale su u srcu Evrope. One su dovodile do napetosti u međunarodnim odnosima i opasnosti od direktnog suočavanja suparničkih snaga.¹⁸

Marta 1946. godine bivši britanski premijer Vinston Čerčil održao je u Fultonu (SAD) govor u kojem je upozoravao građanske demokratske zemlje na opasnost koja preti od komunizma i pozvao SAD da podrže zemlje koje mu se žele odupreti. Granicu između kapitalističkog i komunističkog sveta nazvao je „gvozdenom zavesom koja se spustila od Baltika do Trsta na Jadranu”.¹⁹ Ali, ovaj Čerčilov govor imao je i jednu ozbiljnu manu. Da bi se uspešno sprovodila politika koju je zagovarao bio je potreban rat. Čerčil je, inače, krajem Drugog svetskog rata, planirao takav scenario. Čerčilov plan zvao se „Nezamisliva operacija” i donet je 22. maja 1945.²⁰ Cilj tog plana bio je da se uz pomoć vojnika Vermahta otvori sukob sa SSSR-om 1. jula 1945. godine.²¹ Ali, i tada, a i posle govora u Fultonu, perspektiva rata bila je onemogućena, jer u svetu koji je tek našao mir niko nije želeo novo krvoproliće.²² Staljin nije ostao dužan Čerčilu. On mu je odgovorio intervjuom u „Pravdi”. Kazao je da narodi nisu pet godina prolivali krv da bi Hitlerovu vladavinu zamenili Čerčilovom, već zato da bi obezbedili slobodu i nezavisnost svojih zemalja.

¹⁷ Đuzepe Bofa, *Povijest Sovjetskog Saveza, Od domovinskog rata do položaja druge velesile – Staljin i Hruščov 1941 – 1964.*, II, Otokar Keršovani, Opatija, 1985, str. 220.

¹⁸ B. Petranović, *Istorija Jugoslavije...*, III, Nolit, Beograd, 1988, str. 15.

¹⁹ Ovaj Čerčilov govor praktično je značio da zapad prepušta Jugoslaviju sovjetskoj zoni i da odustaje od 50% svog uticaja u njoj kako je dogovoreno oktobra 1944. godine u Moskvi.

²⁰ Uvodni deo ili proba pred konačnu odluku o donošenju ovog plana verovatno je predstavljala operacija „Pčelinjak” od 17. maja 1945. godine, koja je prethodila povlačenju Jugoslovenske armije iz Koruške u Austriji.

²¹ Slavoljub Cvetković, „Balkanska federacija i Kominform”, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, Naučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999, str. 63-64.

²² „Nezamislivu operaciju” najverovatnije je sprečio američki predsednik Hari Truman kome u tom trenutku nije bilo stalo do rata sa SSSR-om.

Korak dalje bila je tzv. Trumanova doktrina iz marta 1947. nazvana po američkom predsedniku Hariju Trumanu (koji je na to mesto došao posle smrti Frenklina Ruzvelta 12. aprila 1945. i ponovo pobedio na izborima 1948). On je zauzeo čvrst antisovjetski kurs. U svečanom govoru pred oba doma američkog kongresa (predstavnički dom i senat) predsednik Hari Truman objavio je plan SAD da zauzmu mesto oslabljene Velike Britanije u podršci vladama Grčke i Turske. Plan se sastojao u tome da komunizam treba svuda potiskivati pružanjem ekonomske i svake druge (po potrebi čak i vojne) pomoći svakoj zemlji i narodu koji mu se želi odupreti. Za Trumana svet je bio pozornica sukoba između snaga dobra i snaga zla. Prve su bile oličene u zemljama kapitalističke liberalne demokratije sa slobodnim institucijama, a druge u komunističkim zemljama i njihovom gušenju. Istini za volju, i Grčka i Turska, u tom trenutku, teško da bi se mogle navesti kao primer slobodnih institucija.²³ Ali, to za Trumana nije imalo značaja. U svom govoru on je gotovo sve političke slobode povezo sa postojanjem slobodnog preduzetništva, odnosno sa kapitalizmom i tom prilikom je dodao da ceo svet mora primeniti američki sistem, inače će on propasti i u samim Sjedinjenim Državama.

Na Trumanovu doktrinu ubrzo se nadovezao Maršalov plan. Naime, 5. juna 1947. godine američki ministar spoljnih poslova (državni sekretar) Džordž Maršal izneo je ideju o značajnom finansiranju obnove evropskih zemalja u toku više godina, na šta bi Evropljani trebali uzvratiti pokušajem da objedine sve svoje resurse. Bio je to plan za rešenje problema izazvanog neravnotežom između američkog bogatstva i evropskog siromaštva. To je bila šansa za obnovu i ekonomsko uzdizanje Evrope. Plan je ponuđen svim evropskim državama, pa i SSSR-u i zemljama pod njegovom kontrolom. Ali, ovaj plan je imao i skrivenu nameru da preko ekonomske pomoći SAD sprovede svoje planove iz Trumanove doktrine, tako da su ova dva dokumenta svakako usko povezana.

Odgovor Sovjetskog Saveza – osnivanje Informacionog biroa komunističkih partija

Trumanova doktrina i Maršalov plan ocenjeni su u Moskvi kao pretnje. Posle kraćeg kolebanja, SSSR i druge, kako su se tada zvale, zemlje „narodne demokratije”, (uključujući i Jugoslaviju) odbile su Maršalov plan. Zatim je Moskva pripremila odgovor na američke poteze. Od 22. do 27. septembra, na sastanku nekih evropskih komunističkih partija u Škljarskoj Porembi kod Vroclava, na zapadu Poljske, formiran je Informacioni biro komunističkih partija.²⁴ Ovu misao Staljinu je, po Vladimiru Dedijeru, nabacio sam Tito još 1945. godine.²⁵ O tom pitanju ponovo se govorilo juna 1946. godine, kada su Josip Broz Tito, Boris Kidrič i Aleksandar Ranković boravili u poseti SSSR-u. Prilikom jednog od razgovora Dedijer prenosi da je Staljin pitao Tita da li je još uvek smatra da treba stvoriti jednu novu Internacionalu, čiji je karakter trebalo da bude informativan i savetodavan. Tito se složio sa time. Na to je Staljin predložio da Jugo-

²³ Đ. Bofa, *Povijest Sovjetskog Saveza...*, II, Otokar Keršovani, Opatija, 1985, str. 223.

²⁴ Iako se u nekim jugoslovenskim istoriografskim delima predstavlja da je osnovni cilj IB-a bio likvidacija samostalnosti KPJ, to se ne može prihvatiti, jer je to bio samo jedan od ciljeva te organizacije, a svakako da nije bio glavni.

²⁵ Vladimir Dedijer, *Josip Broz Tito, Prilozi za biografiju*, Kultura, Beograd, 1953., str. 436.

slavlja bude inicijator. Tog istog dana na večeri kod Staljina ponovo je pokrenuto to pitanje. Staljin je tada rekao da obnavljanje Kominterne ne dolazi u obzir, ali da bi umesto toga trebalo stvoriti neko telo informativnog karaktera, koje bi se s vremena na vreme sastajalo, izmenjivalo iskustva i donosilo zaključke. Odluke tog tela ne bi bile obavezne ni za jednu partiju ako se ona ne bi složila sa njima.²⁶ Staljin je pitao Georgi Dimitrova, predsednika bugarske vlade, koji je u to vreme takođe bio u poseti Moskvi i prisustvovao večeri, ko bi bio najbolji inicijator osnivanja Informbiroa – Bugari, Jugosloveni ili Francuzi. Na to je Dimitrov predložio Tita, ali je Tito odbio i predložio Francuze. Na tome se ovaj razgovor završio.²⁷ Staljin je ovom prilikom izrazio sklonost za formiranje Informbiroa, ali je kasnije ipak odlučio da pričeka.²⁸ Da požuri, naterali su ga američki potezi, ali verovatno i potreba da osigura političku strukturu u svojoj interesnoj sferi.

Naime, postoje dve grupe razloga za formiranje ove organizacije. Prva grupa ciljeva su oni koje se odnose na suprotstavljanje SAD i suzbijanje imperijalističke ekspanzije. Komunističke partije ocenile su da su američki potezi opasni i da predstavljaju ekspanziju imperijalističkih snaga. Dalje je ocenjeno da bi ona mogla biti zaustavljena, a samim tim i rešena mnoga otvorena međunarodna pitanja, jedino pod uslovom da se ojača jedinstvo međunarodnog radničkog pokreta, da se poveže i unapredi delatnost komunističkih partija i progresivnih pokreta.²⁹ Ovakve ocene delili su i zastupali i jugoslovenski komunisti, čak odlučnije od drugih evropskih komunista (verovatno zbog neposredne ugroženosti od zapada zbog spora oko Trsta, Koruške i dela Štajerske), te su zato najviše, pored Sovjeta, u Škljarskoj Porembi insistirali na osnivanju Informbiroa. Ali, prilikom njegovog formiranja SSSR je imao i svoje, ne tako javno iskazane ciljeve i oni predstavljaju drugu grupu razloga. Sovjetski Savez je na ovaj način želeo da uspostavi potpunu kontrolu nad radom evropskih komunističkih partija. Zatim, tu je proširenje spoljnopolitičkog uticaja sovjetske države na sve zemlje „narodne demokratije” i podređivanje delatnosti komunističkih partija interesima SSSR-a.³⁰ Oba ova cilja bila su u skladu sa Staljinovom strateškom procenom da će budućnost sveta zavisiti od ishoda sukoba između dva suprotstavljena vojno-politička bloka, a da će ishod sukoba zavisiti od ekonomske, vojne i političke moći hegemonu u tim blokovima,³¹ a to su bili SAD i SSSR.

Na sastanku u Škljarskoj Porembi, na formiranju IB-a najviše su insistirali SSSR i Jugoslavija. Nasuprot njima bili su Poljska koja je bila prilično hladna prema toj inicijativi, kao i Čehoslovačka koja je bila uzdržana.³² Kompartije su se podelile na dva tabora.³³ U jednom su bili Poljaci i Čehoslovaci, koji su želeli nastaviti sa iskustvom koalicije između više političkih snaga, a u drugom Sovjeti i Jugosloveni koji su želeli potpunu prevlast komunističkih partija. Na

²⁶ Isto, str. 437.

²⁷ Isto, str. 437.

²⁸ Đ. Bofa, *Povijest Sovjetskog Saveza...*, II, Otokar Keršovani, Opatija, 1985., str. 237.

²⁹ R. Radonjić, *Izgnubljena orijentacija*, Radnička štampa, Beograd, 1985., str. 21.

³⁰ Isto, str. 21.

³¹ Isto, str. 22.

³² Đ. Bofa, *Povijest Sovjetskog Saveza...*, II, Otokar Keršovani, Opatija, 1985., str. 237.

³³ Na sastanku su bili predstavnici sledećih evropskih komunističkih partija: Komunističke partije Jugoslavije (Edvard Kardelj i Milovan Đilas), Bugarske radničke partije (komunista) (Vlko Červenkov i Vladimir Poptomov), Komunističke partije Rumunije (Georgi Georgiju Dež i Ana Pauker), Mađarske komunističke partije (Mihalj Farkaš i Ištvan Revaj), Poljske radničke partije (Vladislav Gomułka i Harold Minc), Svesavezne komunističke partije (boljševika) (Andrej Ždanov i Georgij Maljenkov), Komunističke partije Francuske (Žak Diklo i Etjen Fažon), Komunističke partije Čehoslovačke (Rudolf Slanski i Ševaj Baštovanski) i Komunističke partije Italije (Luidi Longo i Eduardo Reale).

kraju, posle sedmodnevnog sastanka, svi prisutni su se složili sa osnivanjem Informbiroa, iako su Poljska i Čehoslovačka zadržale određene sumnje prema osnivanju takve organizacije. O formiranju Informbiroa (ili Kominforma, kako se još nazivao) izdata su zvanična saopštenja koja su objavljena u njegovom glasilu, listu „Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju”.³⁴

U prvom broju ovog lista objavljen je Kominike o informativnom savetovanju nekih komunističkih partija. Takođe, objavljena je Deklaracija savetovanja predstavnika kompartija koje su prisustvovala sastanku. U deklaraciji se navodi da je „*Truman-Maršalov plan samo sastavni deo-evropski razdeo opšteg plana svetske ekspanzionističke politike koji SAD ostvaruju u svim delovima sveta*”.³⁵

Zatim, objavljena je i Rezolucija o razmeni iskustava i koordinaciji delatnosti partija zastupljenih na savetovanju u kojoj se kaže da je nepovezivanje komunističkih partija nepravilno i štetno. Kaže se da je u uslovima komplikovanja posleratne međunarodne situacije potrebna razmena iskustava i dobrovoljna koordinacija akcija kompartija. Zato je odlučeno: „1. *Da se osnuje Informacioni biro od predstavnika Komunističke partije Jugoslavije, Bugarske radničke partije (komunista), Komunističke partije Rumunije, Mađarske komunističke partije, Poljske radničke partije, Svesavezne komunističke partije (boljševika), Komunističke partije Francuske, Komunističke partije Čehoslovačke i Komunističke partije Italije.* 2. *Da se Informacionom birom stavi u zadatak organizacija razmene iskustava i u slučaju potrebe koordinacija delatnosti komunističkih partija na osnovu uzajamne saglasnosti.* 3. *Da Informacioni biro bude sastavljen od predstavnika Centralnih komiteta i to od po dva za svaki Centralni komitet pri čemu delegacije Centralnih komiteta trebaju određivati i zamenjivati Centralni komiteti.* 4. *Da Informacioni biro osnuje svoj dvonedeljni a kasnije i nedeljni organ; da se organ izdaje na francuskom i ruskom a po mogućstvu i na drugim jezicima.* 5. *Da se za sedište Informacionog biroa odredi grad Beograd.*”³⁶

Kada je trebalo odrediti sedište Informbiroa, Staljin je predložio da to bude Beograd, a ne Prag.³⁷ To je po svojoj prilici urađeno da bi se Jugoslavija što čvršće vezala za ovu organizaciju.³⁸ Razloge za to navešćemo u narednom poglavlju.

Reakcija zapada na osnivanje IB-a bio je zaključak da je taj čin potvrda njihovih strahovanja da SSSR planira dalju komunističku ekspanziju. Odluka da Beograd bude sedište IB-a, za Zapad je predstavljalo dokaz da je Jugoslavija najdogmatskija država od svih zemalja „narodne demokratije” (ona je stvarno to i bila; jugoslovenski komunisti su sebe smatrali za najvernije sovjetske saveznike i pored određenih razmimoilaženja sa sovjetskim komunistima; odluku da sedište IB-a bude u Beogradu doživeli su kao počast), te da je time, a i samim tim što je učestvovala u stvaranju IB-a, „konačno prešla na stranu sovjetskog bloka”.³⁹ To je imalo kao posledicu čvršći stav SAD i Velike Britanije po pitanjima Trsta, Koruške i dela Štajerske.

³⁴ List je predstavljao zvanično glasilo Informbiroa i počeo je izlaziti od 10. novembra 1947. Prva dva broja nosila su naziv *Za trajan mir, za narodnu demokratiju*. Tek od trećeg broja, koji je izašao 1. januara 1948. godine, list je poneo naziv *Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju*.

³⁵ *Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju*, Glasilo Informbiroa, Beograd, 10. novembar 1947.

³⁶ Isto, Beograd, 10. novembar 1947.

³⁷ Đ. Bofa, *Povijest Sovjetskog Saveza...*, II, Otokar Keršovani, Opatija, 1985, str. 237.

³⁸ V. Dedijer, *Josip Broz Tito...*, Kultura, Beograd, 1953, str. 440.

³⁹ B. Petranović, *Istorija Jugoslavije...*, III, Nolit, Beograd, 1988, str. 181.

U prvom broju lista „Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju” objavljen je i proglas pod nazivom „U borbi za trajan mir, za narodnu demokratiju!” u kome stoji da su demokratske, progresivne snage svih zemalja dočekale sa zadovoljstvom odluke savetovanja devet kompartija te da su razobličeni potpaljivači novog rata – imperijalisti. Zatim se u njemu navodi da postoji imperijalistički i antidemokratski tabor i njemu nasuprot antiimperijalistički i demokratski tabor i da su zemlje ovog drugog tabora istinski demokratske, nezavisne i suverene. Stoji da se zalažu za mir i saradnju na demokratskim načelima. Dalje se kaže da će ovaj list „uložiti sve svoje snage za to da bi pomogao komunističkim partijama da okupe svoje narode u jedinstveni moćni tabor, cementiran jedinstvom životnih interesa u borbi protiv imperijalističkog i antidemokratskog tabora”.⁴⁰ U proglašenju stoji da su važni zadaci lista i „osvetljavanje delatnosti kompartija u okupljanju demokratskih i patriotskih snaga naroda radi borbe protiv opasnosti novog rata, osvetljavanje uspeha koje su demokratske snage postigle u svakoj zemlji”.⁴¹

Takođe, u ovom prvom broju lista objavljen je i referat Andreja Ždanova „O međunarodnoj situaciji”. Ovim referatom Ždanov je u ime Staljina proglasio podelu sveta na dva bloka i on je bio svojevrstan odgovor na Trumanovu doktrinu (koja je takođe govorila o podeli sveta na dva bloka, ali sa aspekta Zapada). U njemu se navodi da je posle poraza naci-fašista odnos snaga između dva sistema, socijalističkog i kapitalističkog, izmenjen u korist socijalističkog. Navodi se da su „neizmerno porasli posle rata međunarodni značaj i autoritet Sovjetskog Saveza”.⁴² Dalje se navodi da su od ranijih šest velikih imperijalističkih sila (SAD, Velika Britanija, Francuska, Nemačka, Italija i Japan) ostale samo dve (Nemačka, Italija, Francuska i Japan su oslabljeni u ratu): a to su SAD i Velika Britanija s tim što su britanske pozicije potkopane, a pozicije SAD ojačane i da su se američki kapitalisti obogatili u ratu. Zatim, kaže se da američki narod „nije iskusio oskudice koje prate rat, jaram okupacije, bombardovanja iz vazduha, a ljudske žrtve SAD, koje su stupile u rat faktički u poslednjoj etapi, kad je sudbina rata već bila odlučena, bile su relativno male. SAD je rat pre svega poslужio kao podstrek za široko razvijanje industrijske proizvodnje, za odlučno pojačanje izvoza (uglavnom u Evropu)”.⁴³ Navodi se da su američki imperijalisti posle rata istakli program iskorišćavanja celokupne američke moći radi učvršćivanja pozicija stečenih u ratu a i da ih prošire. Ali, na putu SAD ka svetskoj vladavini stoji SSSR.

Ždanov u svom referatu kaže da su se posle rata formirala dva tabora: imperijalistički i antidemokratski, s jedne, i antiimperijalistički i demokratski, s druge strane. „Osnovna vodeća snaga imperijalističkog tabora jesu SAD”.⁴⁴ U savezu sa SAD nalaze se Velika Britanija i Francuska, a podržavaju ih Belgija, Holandija, Turska, Grčka, zemlje Bliskog Istoka, Južne Amerike i Kina (u vreme formiranja IB-a Mao Ce Tung još nije pobedio u Kini). Osnovni cilj ovog tabora je učvršćivanje imperijalizma, pripremanje novog imperijalističkog rata, borba protiv demokratije i socijalizma i podržavanje reakcionarnih i antidemokratskih profašističkih režima i pokreta, svuda i na svakom koraku.

⁴⁰ Za čvrsti mir..., Glasilo Informbiroa, Beograd, 10. novembar 1947.

⁴¹ Isto, Beograd, 10. novembar 1947.

⁴² Isto, Beograd, 10. novembar 1947.

⁴³ Isto, Beograd, 10. novembar 1947.

⁴⁴ Isto, Beograd, 10. novembar 1947.

„Antiimperijalističke i antifašističke snage čine drugi tabor. Osnova jesu SSSR i zemlje nove demokratije”.⁴⁵ Dalje se navodi da u njega ulaze i zemlje koje su raskinule sa imperijalizmom i čvrsto pošle putem demokratskog razvitka kao što su Rumunija, Mađarska i Finska. Tu su još Indonezija, Vijetnam, Egipat, Indija i Sirija. Cilj ovog tabora je borba protiv opasnosti novih ratova i imperijalističke ekspanzije, učvršćivanje demokratije i iskorenjivanje ostataka fašizma.

U Ždanovljevom referatu se, takođe, navodi i da američki plan porobljavanja Evrope ima tri dela, a to su: vojnostrategijske mere, ekonomska ekspanzija i ideološka borba. Konkretni izrazi ovog plana su Trumanova doktrina i Maršalov plan. Osnovne crte Trumanove doktrine su stvaranje baza u istočnom Mediteranu, podržavanje režima u Grčkoj i Turskoj i optuživanja zemalja nove demokratije za totalitarizam i težnju ka ekspanziji. Osnovni zadatak Maršalovog plana je, pak, da restaurira imperijalizam u zemljama nove demokratije i natera ih da se odreknu saradnje sa SSSR-om i usmeren je protiv industrijalizacije demokratskih evropskih država.

Na kraju referata Ždanov kaže da bratske kompartije moraju u svoje ruke uzeti zadržavanje odbrane nacionalne nezavisnosti i suvereniteta svojih država. Ako kompartije budu čvrsto stajale na svojim pozicijama neće biti ostvareni nikakvi planovi porobljavanja Evrope.

Referat na sastanku podneo je i Edvard Kardelj iz jugoslovenske delegacije.⁴⁶ Taj referat nosio je naziv „Komunistička partija Jugoslavije u borbi za nezavisnost svojih naroda, za narodnu vlast, za ekonomsku obnovu i socijalističku rekonstrukciju zemlje”. To je, u stvari, bila analiza revolucionarnog iskustva jugoslovenskih naroda tokom rata.⁴⁷ Kardelj je u referatu naveo da pobeda komunista u Jugoslaviji nije bila proizvod povoljnih okolnosti ili slučajna, već posledica političke linije KPJ koja se pokazala ispravnom. Ta linija uključivala je oružanu borbu protiv okupatora i kolaboracionista, traženje direktne podrške masa, a ne savezništva sa drugim strankama, kao i uništenje starog državnog aparata i stvaranje novog još u vreme trajanja ratnih sukoba. U referatu je navedeno i da su narodi Jugoslavije još u toku rata „uvideli da SSSR nosi glavni teret rata i da su shvatili da je savez Moskva-Beograd osnovni stub i garancija njihove nezavisnosti”.⁴⁸ Na kraju izdanja ovog lista stoji da su odjeci odluka koje su kompartije usvojile na ovom sastanku pozitivno odjeknule kod svih demokratskih i progresivnih snaga.

Posle ovog osnivačkog sastanka, do sukoba Jugoslavije sa SSSR-om, održano je još samo jedno okupljanje IB-a. O njemu je objavljeno u trećem broju lista „Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju” od 1. februara 1948. godine, u kojem se kaže da je u Beogradu, sredinom januara 1948. godine, održano zasjedanje i da je donesena odluka „da se organizuje stalni kolegijum urednika lista *Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju koji bi bio sastavljen od predstavnika devet komunističkih partija*”.⁴⁹

⁴⁵ Isto, Beograd, 10. novembar 1947.

⁴⁶ Referat Edvarda Kardelja takođe je objavljen u prvom broju lista *Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju*, 10. novembra 1947.

⁴⁷ Đ. Bofa, *Povijest Sovjetskog Saveza...*, II, Otakar Keršovani, Beograd, 1985, str. 238.

⁴⁸ *Za čvrsti mir...*, Glasilo Informbiroa, Beograd, 10. novembar 1947.

⁴⁹ *Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju*, Glasilo Informbiroa, Beograd, 1. februar 1948.

Uzroci i početak sukoba

Sve do 1948. godine Jugoslavija se nalazila u bloku socijalističkih zemalja koje je predvodio SSSR. Međutim, te godine došlo je do velikog sukoba između Jugoslavije i SSSR-a (a kao posledica toga i sa ostalim članicama Informbiroa) i prvog velikog rascepa u međunarodnom komunističkom pokretu.

Osnovne razlike u odnosima između Jugoslavije i SSSR-a izgleda da su bile u shvatanju termina „savezništvo” i uloge međunarodne politike Jugoslavije. Sovjetski Savez je, kao velika sila, smatrao da manje zemlje treba da duguju poslušnost većoj. Zatim, Staljinu (koji je po prirodi bio veoma sumnjičav) smetao je Titov i jugoslovenski ugled u komunističkom svetu i to je smatrao za pretnju sopstvenom položaju (jugoslovenski komunisti su, prvenstveno zbog aktivnog ratovanja u Drugom svetskom ratu, uživali ugled u komunističkom pokretu koji je bio manji samo od sovjetskog), iako je priznavao uzornu ulogu KPJ među ostalim kompartijama. Takođe, Staljin je smatrao da će budućnost sveta zavisiti od dva suprotstavljena vojno-politička bloka: kapitalističkog i socijalističkog, a koji blok će pobediti zavisice isključivo od vojne, političke i ekonomske moći hegemonu u tim blokovima, dakle SSSR-a i SAD. Prema tome, svaka nezavisna politika i svako protivljenje učvršćenju moći hegemonu smatralo se u SSSR-u kao pomaganje protivničkoj strani. Dakle, sve manje kompartije dužne su pomoći učvršćivanju moći hegemonu, jer će to, u krajnjoj liniji, i njima doneti pobedu nad imperijalističkim taborom. Smatralo se, takođe, da će učvršćivanje sovjetskog uticaja u zemljama „narodne demokratije” doprineti bezbednosti SSSR-a i suzbijanju imperijalizma zapadnih zemalja. Dalje, želja Staljina za čvršćim kontrolisanjem Jugoslavije nije bila bez ikakvog osnova i bila je u skladu sa problemom različitog shvatanja uloge međunarodne politike Jugoslavije. Pored toga što je u njoj uočio određene tendencije ka samostalnosti (naročito u odnosima Jugoslavije sa balkanskim „narodnim demokratijama”, u prvom redu sa Bugarskom i Albanijom⁵⁰), izgleda da je važniji razlog bio Staljinov strah od sukoba sa SAD i drugim zapadnim zemljama. Naime, smetalo mu je preveliko jugoslovensko insistiranje za Trst, Korušku i deo Štajerske, što je, po Staljinu, ugrožavalo odnose sa Zapadom i moglo predstavljati povod Zapadu da otpočne ratni sukob. Tako je Staljin po završetku Drugog svetskog rata slao upozorenja liderima komunističkih partija na Balkanu i u istočnoj i srednjoj Evropi da izbegavaju „izlive ekstremizma”.⁵¹

Sa druge strane, Jugoslavija i KPJ su smatrali da savezništvo znači strogo poštovanje principa ravnopravnosti u odnosima i očuvanje samostalnosti u vođenju unutrašnje politike.⁵² Još u toku Drugog svetskog rata KPJ je najavila da će se boriti za pravo Jugoslavije da sama odlučuje o svojoj sudbini. Neophodna autonomnost revolucionarnih snaga, odnosno njihov izbor puteva i metoda unutrašnjeg razvoja, podrazumevao je i samostalnost u vođenju spoljne politike.⁵³ Smatrala je, takođe, da ta samostalnost nije značila rušenje sa-

⁵⁰ Leonid Gibianski, „Tito i Staljin: komunističko jednomyje i sukob interesa”, Publikacija povodom izložbe istorijskih dokumenata *Josip Tito – Josif Staljin* u Arhivu Srbije i Cme Gore, Arhiv Srbije i Cme Gore, Beograd, 2006, str. 38.

⁵¹ Sava Živanov, „Uzroci i posledice sukoba”, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, Naučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999, str. 25.

⁵² Radovan Radonjić, *Sukob KPJ sa Kominformom i društveni razvoj Jugoslavije (1948-1950)*, Političke teme, Biblioteka suvremene političke misli, Zagreb, 1979, str. 74.

⁵³ R. Radonjić, *Izgnubljena orijentacija*, Radnička štampa, Beograd, 1985, str. 26.

vezništva i pomaganje suparničkom taboru. Takav stav, kao i Staljinov stav o uzornoj ulozi KPJ, doveo je do toga da je KPJ podržavala sovjetsku strategiju, ali je očekivala da će za uzvrat zauzeti drugo mesto i dobiti Balkan kao svoju sferu uticaja.⁵⁴ Tako su jugoslovenski komunisti istakli pretenzije na rukovodeću ulogu na Balkanu, ali i šire, u podunavskim zemljama.⁵⁵ Ali, Staljinov stav priznavanja uzorne uloge KPJ među drugim kompartijama, nije značio da KPJ treba da dobije to drugo mesto i zeleno svetlo za nezavisno delovanje, već samo to da će KPJ uživati njegovo posebno poverenje pri sprovođenju politike SSSR-a.⁵⁶ Tito je to, sa svoje strane, shvatao na drugi način. Ipak, izgleda da jugoslovensko rukovodstvo nije shvatalo da svrstavanje na stranu Informbiroa, koje je inicirao hladni rat, znači isključivanje mogućnosti za samostalni nastup u međunarodnim odnosima.⁵⁷

Prvi nesporazumi nastali su još u vreme Drugog svetskog rata. KPJ nije poštovala stav o dve etape borbe u ratu, već je krajem 1941. godine primenila i drugu, revolucionarnu fazu (levičarenje), što je izazvalo negodovanje i pritisak SSSR-a da se s tim prestane, jer je to moglo ugroziti savezništvo sa Velikom Britanijom i SAD. Iz istog razloga SSSR je uticao da AVNOJ ne bude proglašen za vladu već na prvom zasedanju u Bihacu krajem 1942. Tu je bio i pritisak Staljina, krajem rata, da se formira jedinstvena vlada u Jugoslaviji, odnosno problem nastao iz toga što je SSSR prihvatio britansku politiku kompromisa. Zatim, postojao je i problem, istina pojedinačnih incidenata koje su napravili neki pripadnici Crvene armije prema stanovništvu u Jugoslaviji. Izgledalo je da je ovaj slučaj konačno izgladen aprila 1945. godine, kada je Broz boravio u Moskvi, ali se kasnije, po početku sukoba, ponovo javio.

Posle završetka rata došla su nova sukobljavanja. Jugoslovenski komunisti su smatrali da nisu dobili dovoljnu podršku od SSSR-a prilikom spora sa zapadnim silama po pitanjima Trsta, Koruške i dela Štajerske. Staljin nije jače podržavao Jugoslaviju u tom sporu, najverovatnije iz straha da to ne izazove ratni sukob sa SAD i Velikom Britanijom.

Zatim je došlo do sukoba oko sovjetskih vojnih i civilnih stručnjaka. Naime, kraj Drugog svetskog rata Jugoslavija je dočekala sa velikim materijalnim i ljudskim žrtvama. Jugoslavija je zamolila pomoć od SSSR-a za obnovu zemlje, a jedan od prvih vidova pomoći bio je dolazak sovjetskih stručnjaka u Jugoslaviju. Oni su, kao što smo ranije naveli, bili iz raznih oblasti – vojske, industrije, saobraćaja, državne uprave, kulture, školstva, zdravstva, milicije, itd. Situacija u Jugoslaviji bila je sledeća: jugoslovenski ratni kadrovi vrlo često su se posle rata susretali sa problematikom o kojoj ništa nisu znali ili su znali vrlo malo. Imali su, dakle, nedovoljan stepen znanja, ali su zato imali smisao za improvizaciju koju su morali usavršiti u četiri teške ratne godine. Tu improvizaciju oni su, nekad više, a nekad manje uspešno, kombinovali sa stručnim znanjem malobrojnih jugoslovenskih stručnjaka i prenosili na njih svoj način rada i delovanja. To je nekada davalo dobre

⁵⁴ Anatolij Anikejev, „Sovjetsko-jugoslovenski sukob 1948. godine. Loša volja Staljina ili svestan izbor Josipa Broza Tita. *Problem interpretacije*“, *Tito – viđenja i tumačenja*, Naučni skup, (ur. Olga Manojlović Pintar), Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2011, str. 462.

⁵⁵ S. Živanov, „Uzroci i posledice sukoba“..., Naučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999, str. 26.

⁵⁶ A. Anikejev, „Sovjetsko-jugoslovenski sukob 1948. godine“..., Naučni skup, (ur. Olga Manojlović Pintar), Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2011, str. 462.

⁵⁷ Ljubodrag Dimić, „Tito i Staljin“, Publikacija povodom izložbe istorijskih dokumenata *Josip Tito – Josif Staljin* u Arhivu Srbije i Crne Gore, Arhiv Srbije i Crne Gore, Beograd, 2006, str. 13.

rezultate, a nekada nije. Međutim, posledica toga bila je da se od samog završetka rata razvijao određeni sistem rada koji jednom delu jugoslovenskih stručnjaka i nije bio stran, jer su u slabo razvijenoj Kraljevini Jugoslaviji, takođe morali praviti improvizacije u svome radu te tako dolaziti do rešenja. Naravno, ta rešenja su bila improvizovana na osnovu postojećih i dostupnih mogućnosti, ali posledica toga bila je da su se malobrojni jugoslovenski stručnjaci odlično uklopili u sistem rada ratnih kadrova.

Upravo ta atmosfera improvizacije bila je strana sovjetskim vojnim i civilnim stručnjacima i oni su to pokazivali već u prvim kontaktima sa našim kadrovima. Oni su bili ljudi navikli da rade po određenim i standardnim operativnim procedurama u okviru jednog dobro razrađenog i jako birokratizovanog sistema. Naravno da se i u SSSR-u u vreme rata moralo improvizovati, posebno u razrušenim krajevima, ali uticaj tog iskustva nije se osećao kod stručnjaka koji su dolazili u Jugoslaviju. To je i bio uzrok da se od samog početka naši kadrovi i stručnjaci i sovjetski savetnici često, zapravo, nisu međusobno ni razumevali, a pogotovo slagali u pogledu onoga šta valja činiti.⁵⁸ To nije bio jedini uzrok nesporazuma među kadrovima. U Jugoslaviji su u svim problemima bila u pitanju najviše osnovna rešenja, a to je iziskivalo jasnu sliku o tome kakvo društvo i društveni sistem se želi izgraditi. Tako se dogodilo da su i skoro sva stručna pitanja bila opterećena različitim pogledima jugoslovenskih i sovjetski stručnjaka, a tu su bile i razlike koje su proisticale iz nasleđa prošlosti, predratne i ratne.⁵⁹ Tako su se jugoslovenski kadrovi i sovjetski savetnici stalno sukobljavali, sve dok vlada SSSR-a nije povukla svoje stručnjake 18. marta (vojni stručnjaci) i 19. marta 1948. godine (civilni stručnjaci) pod optužbom da su u Jugoslaviji okruženi nedruželjubljenjem. Tito je na to odgovorio da je „*na naš poražavajuće delovala motivacija sa kojom vlada SSSR objašnjava tu svoju odluku*“.⁶⁰ Na sastanku u Moskvi krajem 1947. godine, Staljin je rekao Kardelju: „*Stručnjaci su tamo zato da ih slušaju, a ne da samo sede kod vas*“.⁶¹ Sa druge strane, jugoslovenski rukovodioci prebacivali su sovjetskim savetnicima da vrbuju jugoslovenske državljane za rad u sovjetskim tajnim službama.

Novi izvor nesporazuma bila su mešovita jugoslovensko-sovjetska društva. Ugovori o stvaranju ovih društva bili su pripremani u Moskvi i ti nacrti su predviđali da na najvišim upravljačkim mestima u tim preduzećima budu sovjetski građani koji bi u svojim rukama imali vrlo široka ovlašćenja. Pregovori o formiranju mešovitih društava trajali su od avgusta 1946. godine i bili su vrlo teški. Na kraju su, 1947. godine, osnovana mešovita društva za naftu i boksit, ali pod nepovoljnim uslovima za Jugoslaviju kao i Jugoslovensko-sovjetska transportna avijacija (JUSTA) i Jugoslovensko-sovjetsko parobrodarstvo na Dunavu (JUSPAD) u kojima je raspodela dobiti trebalo da bude 50% do 50%. Jugosloveni su pristali na nepovoljne uslove u društvima za naftu i boksit, jer su se nadali da bi mogli u drugim privrednim oblastima, koje su bile važnije za Jugoslaviju, postići povoljnije

⁵⁸ L. Mates, *Međunarodni odnosi...*, Nolit, Beograd, 1976, str. 97.

⁵⁹ Isto, str. 97.

⁶⁰ Iz pisma predsednika vlade FNRJ J. B. Tita ministru spoljnih poslova SSSR V. M. Molotovu od 20. marta 1948. godine, *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*, Ministarstvo inostranih poslova Federativne narodne republike Jugoslavije, Beograd, 1951, str. 53.

⁶¹ Edvard Kardelj, *Sećanja, Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944-1957*, Državna založba Slovenije, Radnička štampa, Ljubljana-Beograd, 1980, str. 101.

sporazume. Mešovito društvo u oblasti metalurgije nije osnovano, jer SSSR nije bio zainteresovan i zato što nije hteo priznati vrednost rude kao jugoslovenski ulog. Zbog toga su razgovori tekli sve teže, te ih je SSSR prekinuo u drugoj polovini 1947. godine. Na kraju, Politbiro CK KPJ i Tito zaključili su da treba tražiti od Sovjeta da se sva mešovita društva, osim JUSTA-e i JUSPAD-a, raspuste. Taj zadatak trebalo je da obavi Kardelj. Na pomenutom sastanku sa Staljinom, krajem 1947. godine u Moskvi, Kardelj nije ni stigao izneti konačno gledište jugoslovenske strane, jer je Staljin rekao: „*Tito i vaš CK su u pravu u toj stvari. Mešovita društva nama ne samo da nisu potrebna nego će stalno biti samo kamen spoticanja. Jugoslavija nije Rumunija s kojom imamo niz mešovitih društava. Rumunija nije bila u antihitlerovskoj koaliciji a Jugoslavija je bila naš saveznik. Prema tome, najbolje je da se ta društva raspuste*”.⁶² Tako su sva mešovita društva raspuštena, osim pomenuta dva koja su raspuštena posle izbijanja sukoba (protokol o njihovoj likvidaciji potpisan je u Beogradu 31. avgusta 1949. godine). Dakle, uopšteno gledajući, mešovita društva u Jugoslaviji nisu zaživela.⁶³ Umesto njihovog osnivanja bilo je odlučeno da se Jugoslaviji da investicioni zajam koji nikada nije realizovan. Jedina posledica toga bilo je povećanje broja sovjetskih stručnjaka.

Privrednu i svaku drugu saradnju ometali su i strogi propisi u SSSR-u o državnoj tajni. Te smetnje navodi Tempo u svojim memoarima. U razgovoru sa rukovodiocem organizaciono-instruktorskih poslova Političke uprave Crvene armije u Moskvi, nije uspevao doznati nikakve informacije o radu partijske organizacije u armiji, jer je sve bilo vojna tajna. I kod najodgovornijih ljudi koji su rukovodili agitaciono-propagandnim i kadrovskim sektorima naišao je na istu zakopčanost.⁶⁴ A tako je bilo i u svim drugim oblastima, a ne samo u vojnim. Specijalni režim trgovine sa stranim saugovoračima otežavao je ritam razmene.⁶⁵ Istina, to nije bilo samo zbog sovjetske „zakopčanosti” već i zbog velike oskudice u SSSR-u, teškoća u transportu, itd. Ipak, najvažnije je bilo to što nijedna sovjetska privredna organizacija nije htela, a ni smela, raspravljati privredna pitanja bez saglasnosti vlade u Moskvi.

Jugoslovenske delegacije (na čelu sa Kardeljom, Bakarićem i Đilasom), koje su krajem 1947. i početkom 1948. godine boravile u Moskvi i razgovarale sa sovjetskim rukovodiocima i Staljinom, nisu našle rešenja za otvorene probleme, pa su se vraćale sa sve težim utiscima. Na kraju, došlo je do sukoba, a neposredno mu je prethodio problem stvaranja Balkanske federacije. Iskra koja je izazvala eksploziju bila je konferencija za štampu bugarskog predsednika vlade Georgi Dimitrova u Bukureštu, prilikom njegove posete Rumuniji, 18. januara 1948. godine u kojoj je najavio stvaranje, u budućnosti, federacije istočnoevropskih i balkanskih država u koju bi ušla čak i Grčka.⁶⁶ A sve je krenulo još krajem rata – 1944. godine.

⁶² Isto, str. 100.

⁶³ Marija Obradović, „*Narodna demokratija*” u *Jugoslaviji 1945-1952*, Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 1995, str. 182.

⁶⁴ Svetozar Vukmanović Tempo, *Revolucija koja teče, Memoari*, II, Izdavački centar „Komunist”, Beograd, 1971, str. 53.

⁶⁵ B. Petranović, *Istorija Jugoslavije...*, III, Nolit, Beograd, 1988, str. 184.

⁶⁶ Jugosloveni su, inače, od početka bili protiv takve ideje jer su smatrali da je nerealna i da je nemoguće stvoriti federaciju od konglomerata skroz različitih država koje za sobom imaju sasvim drugačiju istoriju, mentalitet, običaje, strukturu. Bili su uvereni da bi takva federacija bila izvor sukoba i da ne bi mogla opstati.

Počelo je kao ideja da Jugoslavija treba da napravi federaciju sa Bugarskom. To je u septembru 1944. Titu sugerisao sam Staljin u vreme sastanka u Moskvi. Tito je prihvatio i rešio da Bugarima predloži stvaranje federacije. Istog meseca Tito se u Krajovi (Rumunija) sastao sa predstavnicima Otečestvenog fronta Bugarske, Dobrim Terpeševim i Petkom Todorovom.⁶⁷ Zvanični pregovori otpočeli su 22. decembra 1944. godine, kada je u Sofiju poslat Kardelj. On je tamo naišao na suprotna stanovišta kod bugarskih rukovodilaca. Protiv federacije istupao je generalni sekretar Politbiroa Bugarske radničke partije (komunista) Trajčo Kostov. On se pozivao na dugotrajnu tradiciju bugarske državnosti, na razlike u mentalitetu između Jugoslavije i Bugarske koje su vremenom nastale, itd. Svi ti razlozi su prijali Jugoslovenima, jer ni oni nisu bili oduševljeni ovim sovjetskim predlogom. Smatrali su da je Bugarska u to vreme, krajem 1944. godine, još u burnom unutrašnjem vrenju i da federacija sa njom može negativno uticati na socijalistički razvoj Jugoslavije. Takođe, smatrali su da će time priznati Bugarsku kao saveznika i da to sroza-va ugled Jugoslavije kao pobedničke države. Kasnije su promenili stavove i počeli iskreno da se zalažu za stvaranje savezne države sa Bugarskom.

Sa suprotne strane, stav da federaciju treba osnovati najvatrenije je branio Vlko Červenkov. Govorio je da bi svako odlaganje bilo štetno. Ostali članovi bugarskog Politbiroa bili su za federaciju u principu, ali sa toliko rezervi da je bilo jasno da nisu oduševljeni i da su za to samo zbog toga što je takav stav Moskve.⁶⁸ Ovom prilikom došlo je i do osnovnih razmimoilaženja jugoslovenskih i bugarskih komunista koja ni kasnije nisu bila prevaziđena. Prvo pitanje ticalo se karaktera federacije. Bugarski komunisti su smatrali da nova federacija treba biti dvočlana i da se federacija stvara od dve osnovne nacije – srpske i bugarske i da ostale republike Jugoslavije nemaju tradiciju državnosti. Jugoslovenski komunisti su, pak, imali stanovište da Bugarska može biti samo sedma jugoslovenska republika, da neke republike Jugoslavije, kao na primer Srbija i Crna Gora, imaju tradiciju državnosti, da bi stvaranje dvočlane federacije bilo protiv smisla borbe jugoslovenskih partizana za ravnopravnost među nacijama, itd. Drugo pitanje ticalo se Makedonije. Jugosloveni su se držali stava da Vardarska i Pirinska Makedonija treba da budu sjedinjene kao jedna republika u okviru jugoslovensko-bugarske federacije i da onda dođe do ispravke granice time što će Bugarskoj, kao republici u Jugoslaviji, biti vraćeni Dimitrovgrad (Caribrod) i Bosilegrad koje je izgubila 1919. godine. Iako je sam Dimitrov bio za ovakvo rešenje, protiv njega su bili mnogi u Bugarskoj radničkoj partiji (komunista), kao i u Otečestvenom frontu Bugarske (koji su vodili komunisti) koji su Makedoniju tretirali kao kolvku Bugara za koju su prolili more krvi.⁶⁹ Zbog toga pitanje nije moglo biti rešeno, a sam Dimitrov bio je sabotiran. Kardelj se vratio u Beograd 24. decembra 1944, a razgovore su nastavili Veljko Vlahović i Moša Pijade, u prvoj polovini januara 1945.

Stav Jugoslovena o spajanju Vardarske i Pirinske Makedonije i formiranje jugoslovensko-bugarske federacije nije bio u skladu sa dogovorom Staljina i Čerčila od 9. oktobra 1944. Naime, SSSR je posle dogovora sa Čerčilom promenio stav. Zato je Molotov sredinom januara 1945. godine pozvao jugoslovensku i bugarsku delegaciju u Moskvu.

⁶⁷ S. Cvetković, „Balkanska federacija i Kominform“..., Naučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999, str. 61.

⁶⁸ E. Kardelj, *Sećanja*..., Državna založba Slovenije, Radnička štampa, Ljubljana-Beograd, 1980, str. 105.

⁶⁹ S. Cvetković, „Balkanska federacija i Kominform“..., Naučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999, str. 61.

Tako su se u Moskvi, na tajnim pregovorima 21. januara 1945. godine našli Moša Pijade i Andrija Hebrang, kao predstavnici Jugoslavije i Kimon Georgijev i Anton Jugov, kao predstavnici Bugarske.⁷⁰ Na tom sastanku predstavnici SSSR-a su izjavili da nije pogodan trenutak za stvaranje federacije i da se umesto nje pripremi projekat ugovora o političkoj, vojnoj i ekonomskoj saradnji. Tada je dogovoreno da se na dan potpisivanja ugovora razmene pisma u kojima će stajati da ugovor smatraju osnovom za sklapanje federacije u bliskoj budućnosti.⁷¹

Na to su oštro reagovali Britanci koji su taj potez smatrali kršenjem dogovora o interesnim sferama. Oni su bugarskoj vladi uložili protest 26. januara 1945. i predložili da se umesto jugoslovensko-bugarske formira šira balkanska federacija. Zbog takvog britanskog stava, iako je Kardelj u februaru 1945. imao još nekoliko sastanaka sa Bugarima, vlada SSSR-a je obavestila vlade Jugoslavije i Bugarske da odustanu od potpisivanja ugovora. Tako je 17. februara 1945. Moša Pijade obavestio Broza da federacija ostaje naš zadatak za neki povoljniji momenat.

Jugoslovensko-bugarski pregovori nastavljani su početkom 1947. godine. Krajem maja 1947. godine Jugoslavija je uputila predloge o federaciji Bugarskoj. Oni su prihvaćeni sa malim korekcijama, pa se sada čekalo na posetu bugarske delegacije Jugoslaviji.⁷² Tako je od 30. jula do 1. avgusta 1947. godine došlo do sastanka dve delegacije na Bledu. Na čelu jugoslovenske delegacije bio je Josip Broz Tito, a na čelu bugarske Georgi Dimitrov. Na sastanku se razgovaralo o ugovoru o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći; o privrednoj saradnji i valutnim problemima; o dvovlasnicima; o carinskim olakšicama i o svim drugim pitanjima koja su od značaja za buduće odnose, kao što je problem Pirinske Makedonije i ispravka nekih sektora granične linije između dve zemlje i, na kraju, problem konstituisanja jugoslovensko-bugarske federacije.⁷³ Međutim, ni na ovom sastanku nisu razrešena pitanja Pirinske Makedonije, a ni pitanje karaktera federacije.⁷⁴ Ali, zato su postignuti dogovori o drugim pitanjima. Ministri spoljnih poslova Jugoslavije i Bugarske, Stanoje Simić i Kimon Georgijev, potpisali su specijalni protokol u kojem su bili tekst ugovora o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći, ugovor o carinskim olakšicama i budućoj carinskoj uniji, o dvovlasnicima i njihovoj imovini na granici, kao i o olakšicama u režimu graničnih prelaza. Ovaj sastanak je u SSSR-u ocenjen kao korak ka stvaranju federacije. Ugovor o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći potpisan je 27. novembra 1947. godine u Varni-Evksinogradu.⁷⁵

⁷⁰ Isto, str. 62.

⁷¹ Isto, str. 62.

⁷² Novica Veljanovski, „Informburo i jugoslovensko-bugarski odnosi 1945-1953“, *Jugoslovensko-sovjetski sukob 1948*, Nučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999., str. 71.

⁷³ Slobodan Nešović, *Bledski sporazum, Tito-Dimitrov (1947)*, ČGP Delo, Ljubljana, 1979, str. 49-50.

⁷⁴ Na Bledu je sporazumno, inicijativom Tita i Dimitrova, odloženo pitanje priključenja Pirinske Makedonije NR Makedoniji, pošto nije bilo načelno rešeno pitanje konstituisanja jugoslovensko-bugarske federacije. O Bledskom sporazumu vidi delo: Slobodan Nešović, *Bledski sporazum, Tito-Dimitrov (1947)*, ČGP Delo, Ljubljana, 1979.

⁷⁵ Ratifikacioni instrumenti razmenjeni su u Beogradu, 30. januara 1948. Tom prilikom ministar inostranih poslova Jugoslavije Stanoje Simić citirao je Brozov govor u kome stoji: „*Paktovi koje mi stvaramo jesu za mir a ne za rat. I na nama je-na nama koje je narod postavio-da rukovodimo, da učinimo sve što je u našoj mogućnosti da naši narodi zbilja uživaju mir.*“ Govor ministra inostranih poslova FNRJ Stanoje Simića prilikom razmene ratifikacionih instrumenata Ugovora o prijateljstvu, saradnji i uzajamnoj pomoći između FNRJ i NR Bugarske, Beograd, 30. januara 1948., *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1948.*, Jugoslovenski pregled, Beograd, 1989, str. 39-40.

Ugovor je obavezivao dve zemlje da se savetuju o svim važnim međunarodnim pitanjima koja se tiču interesa dveju zemalja ili interesa mira i međunarodne saradnje, i da jedna drugoj neodložno ukazuju vojnu i svaku drugu pomoć.⁷⁶

Posle ovog događaja usledila je pomenuta Dimitrovljeva konferencija za štampu od 18. januara 1948. Na to je reagovao Staljin. On je u ovim Titovim potezima video zametak nove međunarodne opozicije. Zato je u moskovskoj „Pravdi” od 28. januara iste godine objavljen članak u kojem je Dimitrov oštro kritikovan, a zatim je u nastavku dato objašnjenje da istočnoevropskim i balkanskim državama nije potrebna veštačka i problematična federacija. Nešto ranije istog meseca, verovatno u želji da stvori razdor između Jugoslavije i Albanije (sa kojom je Jugoslavija takođe pravila planove o njenom uključenju u Balkansku federaciju), Staljin je na sastanku u Moskvi Milovanu Đilasu rekao: „*Vlada SSSR-a nema nikakvih pretenzija prema Albaniji. Jugoslavija može da proguta Albaniju kad god hoće!*”⁷⁷ Đilas je na to odgovorio da se ne radi ni o kakvom gutanju nego o prijateljskim i savezničkim odnosima, našta je Molotov odgovorio da je to jedno te isto. Izgleda da je Staljin želeo da obori jugoslovensku balkansku politiku time što će je navesti da ode predaleko.⁷⁸ Inače, još ranije na Zapadu, a naročito u Italiji, javljale su se informacije u štampi da Jugoslavija želi anektirati Albaniju. Zbog toga je TANJUG bio primoran da izda demanti: „*Tanjug je ovlašćen da izjavi da su ovakve vesti izmišljene, zlonamerne i u potpunosti neistinite.*”⁷⁹

Posle Dimitrovljeve konferencije za štampu, Staljin je konačno rešio da podredi Jugoslaviju SSSR-u. U Moskvu su pozvani predsednici vlada Jugoslavije i Bugarske – Tito i Dimitrov. Međutim, dok je Dimitrov otišao lično, Tito je u Moskvu poslao Kardelja, umesto da ode sam, povredivši time sovjetskog vođu.⁸⁰ Na sastanku u Moskvi sa Staljinom i Molotovim, 10. februara 1948. godine, sovjetski predsednik vlade oštro je napao Dimitrova i njegovu ideju o federaciji istočnoevropskih i balkanskih zemalja. Dimitrov je popustio i odustao od svog stava. Staljin je zatim predložio stvaranje jugoslovensko-bugarske federacije.⁸¹ Dimitrov i ostali bugarski delegati su prihvatili predlog, dok su, sa druge strane, Kardelj i drugi jugoslovenski rukovodioci i delegati bili sumnjičavi i smatrali da Staljin takvom inicijativom ima nameru da podredi Jugoslaviju SSSR-u, s obzirom na bugarsku kapitulaciju pred Staljinovim pritiskom. Jugoslovenski komunisti nisu bili spremni na potčinjavanje, jer su sebe ipak smatrali drugačijim od ostalih kompartija, budući da su uglavnom sopstvenim snagama došli na vlast i zato što su jedini aktivno učestvovali u ratu, pored sovjetskih komunista. Kardeljev odgovor bio je negativan, ali je uz to rečeno da jugoslovenska delegacija nije ovlašćena da odlučuje o takvim pitanjima, te da će ona informisati jugoslovenski Politbiro i da će onda on doneti konačnu odluku.

⁷⁶ B. Petranović, *Istorija Jugoslavije...*, III, Nolit, Beograd, 1988., str. 191.

⁷⁷ O odnosima sa Albanijom i o sovjetskoj vojnoj pomoći Jugoslaviji, Moskva, januar 1948., Vladimir Dedijer, *Dokumenti 1948.*, I, Rad, Beograd, 1979, str. 165-166.

⁷⁸ Ivo Banac, *Sa Staljinom protiv Tita. Informbirovske rascjepi u jugoslovenskom komunističkom pokretu*, Globus, Zagreb, 1990, str. 51.

⁷⁹ Demanti Tanjuga povodom novinskih vesti italijanske i druge štampe o tobožnjoj nameri Jugoslavije da anektira Albaniju, Beograd, 17. marta 1946., *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946.*, I, Jugoslovenski pregled, Beograd, 1985, str. 53.

⁸⁰ I. Banac, *Sa Staljinom protiv Tita...*, Globus, Zagreb, 1990, str. 52.

⁸¹ Po Staljinovom dodatku predlogu, koji je iznet malo kasnije u odnosu na glavni predlog o stvaranju federacije, jugoslovensko-bugarska federacija trebala je biti sedmočlana a ne dvočlana.

Po povratku jugoslovenske delegacije iz Moskve, 1. marta 1948, održana je sednica Politbiroa CK KPJ na kojoj je odobren Kardeljev stav o odbijanju federacije, pa je Moskvi javljeno da Beograd smatra da je u tom trenutku preuranjeno stvaranje jugoslovensko-bugarske federacije. Dodato je da o tome treba da se razmišlja i da se stvaraju uslovi da se to ostvari u budućnosti.⁸² Ovakav jugoslovenski stav za Staljina je značio iskazivanje neposlušnosti. Posledica toga bilo je dalje rasplamsavanje sukoba Jugoslavije sa SSSR-om i članicama Informbiroa čiji je dalji tok dobro poznat.

Može se reći da na obe strane postoji krivica za izbijanje sukoba. Sovjetski rukovodioci su nesumnjivo težili potpunog hegemoniji u Istočnom bloku (uključujući i Jugoslaviju) i sprovodili su velikodržavnu politiku.⁸³ Međutim, izgleda da je sukob između Jugoslavije i SSSR-a začeo pretežno zbog uticaja i prestiža u istočnoevropskim zemljama, pa su i jugoslovenski rukovodioci bili neodmereni u velikodržavlju i ispoljavali prema tim zemljama porive ka nekakvoj, bar ideološkoj hegemoniji.⁸⁴

Na kraju, treba reći da ovaj rad ne predstavlja konačni sud o ovoj temi već samo prikazuje moguće razloge i uzroke koji su doveli do prvog velikog sukoba i rascepa između članica Istočnog bloka.

Zaključak

Ubrzo po završetku Drugog svetskog rata raspalo se savezništvo između država pobednica (SSSR, SAD i Velika Britanija). Kao posledica tog događaja, svet se podelio u dva suprotstavljena tabora – kapitalistički ili Zapadni (pod vođstvom SAD) i socijalistički ili Istočni (pod vođstvom SSSR-a), koji su se nadmetali u težnji za kontrolom na globalnom nivou. Sjedinjene Američke Države su kao svoje adute u tom nadmetanju istakli Trumanovu doktrinu i Maršalov plan, dok je odgovor Saveza Sovjetskih Socijalističkih Republika bio osnivanje Informacionog biroa komunističkih partija (skraćeno Informbiro).

Jugoslavija je od samog osnivanja bila član Informbiroa. U početku delovanja ove organizacije njeno sedište se nalazilo u glavnom gradu Jugoslavije, Beogradu. Ali, ubrzo je između nje i Informbiroa na čelu sa SSSR-om došlo do sukoba i rascepa. Glavni uzroci sukoba najverovatnije su se nalazili u različitom shvatanju termina „savezništvo” i uloge međunarodne politike Jugoslavije a neposredna iskra koja je zapalila sukob bilo je pitanje stvaranja Balkanske federacije.

Jugoslovensko odbijanje sovjetskog pritiska i raskid sa SSSR-om nesumnjivo je predstavljalo hrabar i rizičan potez, pogotovo jer Jugoslavija tada nije imala saveznika ni među zapadnim državama. Ona je tada bila sasvim usamljena na međunarodnoj sceni. Ipak, jugoslovenska vlada se brzo snašla i počela uspostavljati bliže odnose sa zapadnim blokom na čelu sa SAD. Taj potez, a verovatno i iznenadno izbijanje Korejskog rata 25. juna 1950. godine, invazijom Demokratske narodne republike Koreje (Severne Koreje) na Republiku Koreju (Južnu Koreju), spasili su Jugoslaviju od sovjetske invazije.

⁸² Sednica Politbiroa CK KPJ od 1. marta 1948, Branko Petranović, *Zapisnici sa sednica Politbiroa Centralnog komiteta KPJ (11. jun 1945 – 7. jul 1948)*, Arhiv Jugoslavije, Beograd, 1995, str. 236-247.

⁸³ S. Cvetković, „Balkanska federacija i Kominform”..., Naučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999, str. 64.

⁸⁴ Milovan Đilas, *Vlast i pobuna*, Književne novine, Beograd, 1991, str. 91-93.

U današnjem vremenu postavlja se pitanje da li bi neka država postupila slično kao Jugoslavija 1948. godine i da li, pri današnjoj konstelaciji međunarodnih snaga i međunarodnih odnosa, uopšte ima uslova za tako nešto. Svedoci smo da su u današnjem vremenu (posle pada Berlinskog zida 9. novembra 1989. i kraja bipolarnog sistema u svetu nestankom Istočnog bloka i kasnijim raspadom SSSR-a 25. decembra 1991) slični postupci kažnjavani od strane jedine preostale svetske velesile SAD ili država koje su njeni saveznici. Primera ima dosta i navešćemo samo neke od njih (one koje su izvedene bez dozvole Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija ili sa njenom zloupotrebom): invazija SAD na Panamu (20. decembar 1989. – 31. januar 1990); bombardovanje Republike Srpske (30. avgust – 14. septembar 1995); bombardovanje Iraka 1998. godine (16–19. decembar 1998); agresija NATO-a na SR Jugoslaviju (24. mart – 10. jun 1999); Drugi zalivski rat tj. invazija i okupacija Iraka (20. mart 2003. – 18. decembar 2011); bombardovanje Libije (19. mart – 31. oktobar 2011).

Ipak, naročito od 2007. godine i govora predsednika Rusije Vladimira Putina u Minhenu (10. februara 2007) primetna je obnova moći Rusije (naslednice SSSR-a), te stvaranje novog međunarodnog poretka, od monopolarnog na čelu sa SAD ka multipolarnom (u kome SAD ostaju najjača velesila, ali ne i jedina). U tom poretku na događaje u svetu više ne utiče politika samo jedne države (SAD) već i ostalih velikih i uticajnih država (Rusija, Kina, Indija, Brazil). Najznačajniji primer stvaranja novog multipolarnog poretka jeste kriza u Siriji. Naime, 21. avgusta 2013. godine, sirijski pobunjenici, SAD, Francuska i Velika Britanija optužile su predsednika Sirije Bašara el-Asada i sirijsku vladu da su u sukobu sa pobunjenicima u predgrađu Damaska (tokom sirijskog građanskog rata) koristili hemijsko oružje. Sjedinjene Države i njeni saveznici (osim Velike Britanije čijoj vladi parlament nije odobrio učesće u ratu) bili su spremni da bombarduju sirijske vladine snage, ali je to sprečeno većim diplomatskim manevrom Rusije, 9. septembra 2013. godine, kao i protivljenjem Rusije i Kine u SB UN. Iz ovog događaja se vidi da se SAD i njeni saveznici ovaj put nisu odlučili na sprovođenje jednostranih akcija kakve su praktikovali do tada. Dakle, to može značiti da će u budućnosti biti više ovakvih situacija, te da će dolaziti i do toga da će uspešno odbijeni ultimatum jedne države nekoj svetskoj velesili dovesti do pozitivnih rezultata po tu državu (kao u slučaju Jugoslavije 1948), mada to svakako nije nužno, jer se u modernom vremenu događaji menjaju veoma naglo i nepredvidivo.

Literatura i izvori

[1] Anikejev Anatolij, „Sovjetsko – jugoslovenski sukob 1948. godine. Loša volja Staljina ili svečan izbor Josipa Broza Tita. *Problem interpretacije*”, *Tito – viđenja i tumačenja*, Naučni skup, (ur. Olga Manojlović Pintar), Institut za noviju istoriju Srbije, Beograd, 2011.

[2] Banac Ivo, *Sa Staljinom protiv Tita, Informbirovski rascjepi u jugoslavenskom komunističkom pokretu*, Globus, Zagreb, 1990.

[3] *Bela knjiga o agresivnim postupcima vlada SSSR, Poljske, Čehoslovačke, Mađarske, Rumunije, Bugarske i Albanije prema Jugoslaviji*, Ministarstvo inostranih poslova Federativne narodne republike Jugoslavije, Beograd, 1951.

[4] Bofa Đuzepe, *Povijest Sovjetskog Saveza, Od domovinskog rata do položaja druge velesile – Staljin i Hruščov 1941–1964*, II, Otokar Keršovani, Opatija, 1985.

[5] Veljanovski Novica, „Informbiro i jugoslovensko-bugarski odnosi 1945-1953”, *Jugoslovensko – sovjetski sukob 1948*, Naučni skup, (ur. Đoko Tripković), Institut za savremenu istoriju, Beograd, 1999.

- [6] Vukmanović Tempo Svetozar, *Revolucija koja teče, Memoari*, II, Izdavački centar „Komunist“, Beograd, 1971.
- [7] Гибиански Леонид, „Тито и Стаљин: комунистичко једноумље и сукоб интереса“, Публикација поводом изложбе историјских докумената *Јосип Тито – Јосиф Стаљин* у Архиву Србије и Црне Горе, Архив Србије и Црне Горе, Београд, 2006.
- [8] Дедијер Владимир, *Документи 1948.*, I, Rad, Beograd, 1979.
- [9] Дедијер Владимир, *Josip Broz Tito, Prilozi za biografiju*, Kultura, Beograd, 1953.
- [10] Димић Љубодраг, „Тито и Стаљин“, Публикација поводом изложбе историјских докумената *Јосип Тито – Јосиф Стаљин* у Архиву Србије и Црне Горе, Архив Србије и Црне Горе, Београд, 2006.
- [11] Дојчер Исак, *Staljin, Politička biografija*, Globus, Zagreb, 1977.
- [12] *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1946.*, I, Jugoslovenski pregled, Beograd, 1985.
- [13] *Dokumenti o spoljnoj politici SFRJ 1948.*, Jugoslovenski pregled, Beograd, 1989.
- [14] Ђилас Милован, *Vlast i pobuna*, Књижевне новине, Београд, 1991.
- [15] Живанов Сава, „Узрочи и последице сукоба“, *Jugoslovensko – sovjetski sukob 1948*, Научни skup, (ur. Ђоко Трипковић), Институт за савремену историју, Београд, 1999.
- [16] *Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju*, Glasilo Informbироа, Beograd, 10. novembar 1947.
- [17] *Za čvrsti mir, za narodnu demokratiju*, Glasilo Informbироа, Beograd, 1. februar 1948.
- [18] Кардељ Едвард, *Sećanja, Borba za priznanje i nezavisnost nove Jugoslavije 1944–1957*, Državna založba Slovenije, Radnička štampa, Ljubljana-Beograd, 1980.
- [19] Матез Лео, *Međunarodni odnosi socijalističke Jugoslavije*, Nolit, Beograd, 1976.
- [20] Мораћа Перо, Стојановић Станислав, *Povijest Saveza komunista Jugoslavije*, Izdavački centar „Komunist“, Narodna knjiga, Rad, Beograd, 1985.
- [21] Нешовић Слободан, *Bledski sporazum, Tito-Dimitrov (1947)*, ČGP Delo, Ljubljana, 1979.
- [22] Обрадовић Марија, „*Narodna demokratija*“ у *Jugoslaviji 1945-1952*, Институт за нову историју Србије, Београд, 1995.
- [23] Петрановић Бранко, *Zapisnici sa sednica Politbироа Centralnog komiteta KPJ (11. jun 1945 – 7. jul 1948)*, Arhiv Jugoslavije, Beograd, 1995.
- [24] Петрановић Бранко, *Istorija Jugoslavije 1918-1988*, III, Nolit, Beograd, 1988.
- [25] Радонић Радован, *Izgubljena orijentacija*, Radnička štampa, Beograd, 1985.
- [26] Радонић Радован, *Sukob KPJ sa Kominformom i društveni razvoj Jugoslavije (1948-1950)*, Политичке теме, Библиотека савремене политичке мисли, Загреб, 1979.
- [27] Цветковић Славољуб, „Балканска федерација и Коминформ“, *Jugoslovensko – sovjetski sukob 1948*, Научни skup, (ur. Ђоко Трипковић), Институт за савремену историју, Београд, 1999.
- [28] Чолаковић Родољуб, Јанковић Драгослав, Морача Перо, *Преглед историје Савеза комуниста Југославије*, Институт за изучавање радничког покрета, Београд, 1963.